

Scheinring Endre:

A fegyveres erők szerepe Brazília jelenlegi kül- és biztonságpolitikájában

Brazília, méretét tekintve Latin-Amerika legnagyobb fegyveres erejét tudhatja magáénak, mely bármely szomszédjával szemben elegendő elrettentő erőt képvisel. Ugyanakkor az ország földrajzi adottságai, az Amazonas-medence könnyen átjárható határai, a környező országok instabilitása, a kábítószer-kereskedelem, és az abból profitáló bűnszervezetek olyan problémákat jelentenek, melyek folyamatosan napirenden tartják a katonai erő alkalmazásának kérdését. Részben ennek megfelelően az ország 2008-ban kiadott Nemzeti Védelmi Stratégiája is egy erős, technológiailag saját lábakon álló haderő létrehozását tűzte ki célul, mely amellet, hogy képes megvédeni az ország természeti kincsekben és erőforrásokban gazdag régióit, egyben a feltörekvő Brazília egyre aktívabb külpolitikáját is támogatja az ENSZ égisze alatt zajló békeműveletekben való részvétel révén.

A XXI. század hajnalán került be a köztudatba a Brazília, Oroszország, India és Kína angol elnevezéseinek kezdőbetűiből összerakott mozaik szó, a BRIC, mely azokat a feltörekvő hatalmakat fogja össze, amelyek geopolitikai helyzetükből fakadóan egyre jelentősebb befolyásra tesznek szert a nemzetközi rendszerben. Míg azonban Oroszország, India és Kína esetében a védelempolitikai kérdések folyamatosan számíthatnak a közvélemény érdeklődésére, a mozaikszó első betűjét adó Brazíliáról eddig a hazai publikációkban vajmi kevés szó esett. Ez természetesen betudható a ténynek, hogy kevés térsége van a világnak, mely olyan messze esne hazánktól, és melynek látszólag annyira elhanyagolható hatása lenne az európai biztonságra, mint Brazíliának, és a neki otthont adó Latin-Amerikának.

Ezzel szemben a világ hatodik legnagyobb gazdaságát magáénak tudó¹ Brazil Szövetségi Köztársaság egyre inkább megkerülhetlenebb szerepet tölt be egy olyan kontinensen, ahol ezzel párhuzamosan gyengülnek a nyugati féltekét a Monroe-elv kihirdetése

* Scheinring Endre jelenleg a Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központjának gyakornoka, tanulmányait a Miskolci Egyetem történelem, illetve a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem biztonság- és védelempolitika szakán végezte.

¹ „Brazil overtakes UK's Economy”. *BBC News*, 2012. március 6. <http://www.bbc.co.uk/news/business-17272716> (letöltés ideje: 2012. szeptember 11.)

óta deklarálta saját érdekszférájának tekintő Egyesült Államok pozíciói.² A világtérképre pillantva azonnal egyértelművé válik, hogy a 190 milliós Brazília, mely egyben a világ ötödik legnagyobb kiterjedésű állama, és ami Chile és Ecuador kivételével az összes dél-amerikai országgal határos, mind méretéből, mind elhelyezkedéséből fakadóan potenciális vezető szerepre tarthat igényt, amennyiben a kontinens országai az Egyesült Államoktól eltávolodva a regionalizáció útján kívánják folytatni történelmüket. Ebből a szempontból vizsgálva magától értendő a kérdés feltevése, milyen szerepet is szán ez az ország a "kemény erőnek" érdekei érvényesítése során egy olyan haderő birtokában, mely létszámát tekintve Oroszországot leszámítva bármely európai ország fegyveres erőit felülmúlja.³

A brazil fegyveres erők helyzete az ezredforduló után

A brazil fegyveres erők három hagyományos haderőnemét, a haditengerészetet, a szárazföldi erőket és a légierőt, a katonai rendőrség alakulatai egészítik ki. Utóbbi elnevezésével ellentétben nem a katonai rendészet feladatkörébe tartozó tevékenységeket végez, hanem egyfajta átmenetet jelent az Egyesült Államok Nemzeti Gárdája és a csendőrség intézménye között. Egyfelől a Brazil Szövetségi Köztársaság államainak kormányzói alárendelt fegyveres testületként az "államok hadseregét" képezi, és egyben a fegyveres erők tartalékát adja, másfelől ugyanakkor békeidőben állománya közrendvédelmi feladatokat lát el.⁴ A katonai rendőrség biztosítja a legtöbb esetben a rendőri jelenlétet az utcákon, míg a civil rendőri szervekre a nyomozás és a rendészeti feladatok ellátása hárul.⁵

A Brazil Szövetségi Köztársaság három haderőneménél a Military Balance 2011-es adatai szerint összesen 318 480 fő szolgál. Ebből 190 ezer fő a hadsereg, 69 ezer fő a légierő, és 59 ezer fő a haditengerészet sorait erősíti.⁶ Ehhez írható még hozzá a katonai rendőrség 395 ezer fős állománya.⁷ Regionális összehasonlításban nem találunk egy olyan államot sem Brazília 12 szomszédja között, amely akárcsak elérné ezt a létszámot (még abban az esetben sem, ha katonai rendőrséget figyelmen kívül hagyjuk) a stratégiai fölénytől pedig kivétel nélkül mind elérhetetlen távolságra vannak. A fegyveres erők létszámát tekintve leginkább Kolumbia

² Vogel Dávid: „Az Egyesült Államok Latin-Amerika-politikájának változása”. *Nemzet és Biztonság*, 2010. február. 6-7. o., 12. o.

³ A török haderő bár a NATO tagja, ebben a kontextusban nem számít európai haderőnek.

⁴ Lásd az alkotmányvonatkozó passzusait. *Constitution of The Federative Republic of Brazil*. 2009. 29. és 59. o.

⁵ Luiz Fabricio Thaumaturgo Vergueiro: *Brazilian Security Structure (2008)*. Federation of American Scientists. 2. o. <http://www.fas.org/irp/world/brazil/fabrverg.pdf> (letöltés ideje: 2011. szeptember 15.)

⁶ The International Institute for Strategic Studies: *The Military Balance 2011*. Routledge, 2011. 361-363. o.

⁷ I. m. 363. o.

közelíti meg, ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az Egyesült Államok által erősen támogatott nyugati szomszéd lassan öt évtizede vívja harcát az ország egyes részeit hol többé, hol kevésbé irányításuk alatt tartó marxista gerillákkal.⁸

Tovább növeli a brazil haderő elrettentő erejét, hogy egy az országot ért esetleges támadást követő mozgósítás során elméletileg 1,3 millió⁹ főnyi tartalékos egyenruhába parancsolására nyílik lehetőség a sorkatonai szolgálat intézménye révén. Nem véletlen, hogy a 2008-ban kiadott Nemzeti Védelmi Stratégia határozottan kiáll a hadkötelezettség fenntartása mellett, amit a dokumentum szerzői egyszerre tekintenek a társadalmon belüli közös teherviselés egyik legfontosabb jelképének, és a demokratikus társadalom fontos pillérének.¹⁰

Hasonló előnyt figyelhetünk meg a védelemre fordított kiadások összevetésekor. A brazilok világviszonylatban a tizedik legnagyobb védelmi költségvetésből tartják fenn haderejüket¹¹, ami regionális kontextusban megint csak a versenytársak teljes hiányát eredményezi. Noha a mellékelt táblázatban szereplő adatok egy adott évre tekintve eltérőek lehetnek attól függően, hogy melyik kutatóintézet számait vesszük alapul, mindazonáltal a kiadások – egy csekélyebb megtorpanást leszámítva – folyamatos növekedése mind a három adatsor esetében megfigyelhető. Ugyanakkor helytelen lenne ennek kapcsán Brazília erőltetett fegyverkezéséről beszélni. Figyelembe véve, hogy a bruttó nemzeti össztermék százalékában megadott értékek már csak alig egy tized százalékos növekedést mutatnak. Közelebb áll a valósághoz az a megállapítás, hogy a dinamikusan növekvő brazil gazdaság arányosan egyre nagyobb védelmi költségvetés fenntartását teszi lehetővé a kormányzat számára.

1. Táblázat: Brazília védelemre fordított kiadásai 2007 és 2011 között

	2007	2008	2009	2010	2011
Védelmi költségvetés (milliárd USD)					
SIPRI	27	29,1	31,2	34,3	35,3
Military Balance ¹²	20,5	26,2	25,9		

⁸ 100 ezer fő feletti állomány a kontinensen Kolumbián kívül már csak egyedül Peru haderejében szolgál, ám ez utóbbi állam mind erőforrásait, mind katonai képességeit tekintve messze elmarad Dél-Amerika portugál nyelvű óriásától. I. m. 355-391. o.

⁹ I. m. 361. o.

¹⁰ I. m. 355-391. o.

¹¹ A 2010-es esztendő az utolsó, amiről mindhárom vizsgált adatbázis a Military Balance, a Red de Seguridad y Defensa de América Latina: *A Comparative Atlas of Defence in Latin America and Caribbean 2010* (RESDAL), illetve a SIPRI Military Expenditure Database is rendelkezik adatokkal.

¹² A Military Balance 2011 adatai nem egyértelműek. Három táblázatban (Comparative major defence statistics, Global Top Ten Defence Budgets, International Comparisons of Defence Expenditure and Military Manpower) is szerepelnek a brazil védelmi költségvetés számai, ugyanakkor mindhárom helyen más és más összeget jelöl meg a dokumentum. Az egyik esetben valószínűleg fiskális évvel, míg a másikban naptári évvel számol, de ez még mindig nem magyarázza meg a harmadik táblázat eltérő számait.

RESDAL	20,9	26,2	25,9	33
Védelmi költségvetés a GDP százalékában				
SIPRI	1,5%	1,5%	1,6%	1,6%
Military Balance	1,5%	1,6%	1,6%	
RESDAL ¹³	1,6%	1,7%	1,7%	

Forrás: A szerző összeállítása az említett kiadványok alapján

A védelmi költségvetésen belül a Resdal adatai alapján arányaiban a fejlesztésekre fordított kiadások növekedtek meg a legnagyobb mértékben.¹⁴ Az új haditechnikai eszközök beszerzése során a védelmi stratégiában lefektetett alapelvekhez hűen a cél a brazil haderő felszerelésének hazai ipari bázison való megvalósítása. Ennek érdekében beszerzéseik során a hazai gyártók mellett elsősorban igyekeznek azokat a külföldi hadiipari vállalatokat preferálni, melyek biztosítják a technológiai transzfert a brazil hadiipar számára. A legjelentősebb és legnagyobb visszhangot kiváltó tender, a légierő vadászrepülőinek lecserélését szolgáló, FX-2 program, mellyel annak halaszthatatlan voltából kifolyólag a nemzeti védelmi stratégia is kiemelten foglalkozik.¹⁵ A tenderen az amerikai McDonell Douglas F/A-18, a svéd JAS 39 Gripen, és a francia Dassault Rafale versenyzik egymással.

A hosszúra nyúlt beszerzési procedúrával kapcsolatban a nyilvánosság elé került legújabb információk szerint India megosztja Brazíliával a saját vadászgép beszerzési tendere során összegyűjtött információkat,¹⁶ ami figyelembe véve, hogy India végül a Rafale mellett döntött egyre valószínűbbé teszi, hogy a döntéshozók Brazíliavárosban is a franciák gépe mellett teszik majd le a voksukat. Franciaországgal – mely Francia Guyana révén szomszédjának tekinthető – Brazília már eddig is több esetben hozott tető alá közös fejlesztési programokat. Ezek közé tartozik például négy Scorpéne osztályú tengeralattjáró közös megépítése,¹⁷ de az ország egyetlen repülőgép hordozója, a Sao Paulo is eredetileg a francia flottában szolgált Foch néven 2000 szeptemberéig.¹⁸

A haditengerészet fejlesztését célzó programok közül kétségtelenül a legambiciózusabb, az ország első nukleáris meghajtású vadász-tengeralattjárójának (SSN) megépítését irányozza

¹³ A Latin-Amerika biztonság- és védelempolitikájára, valamint a civil-katonai kapcsolatok kérdésére koncentrálnó nemzetközi NGO, a RESDAL legutóbb 2010-ben jelentette meg Latin-Amerika államainak hadereit, gazdasági, szervezeti és jogi szempontból bemutató összefoglaló atlaszát.

¹⁴ *A Comparative Atlas of Defence in Latin America and Caribbean 2010*. 151. o.

¹⁵ *National Strategy of Defense*. 28-32. o.

¹⁶: „Brazil’s F-X2 Fighter Competition”. *Defense Industry Daily*, 2012. március 5. <http://www.defenseindustrydaily.com/brazil-embarking-upon-f-x2-fighter-program-04179/> (letöltés ideje: 2012. április 28.)

¹⁷ *The Military Balance 2011*. 348. o.

¹⁸ „Sao Paulo”. *GlobalSecurity.org*. <http://www.globalsecurity.org/military/world/brazil/sao-paulo.htm> (letöltés ideje: 2012. szeptember 11.)

elő – szintén francia segítséggel. A tervek szerint franciák csak a hajótest kialakításában működnek majd együtt, a teljes fűtőanyagciklus előállítását Brazíliának kell megoldania.¹⁹ Nem zárható ki teljesen, hogy a jövőben ez még okozhat diplomáciai bonyodalmakat az atomsorompó szerződés kiegészítő jegyzőkönyvét egyelőre alá nem író országnak.²⁰ Ebben a kontextusban további vitákra adhat okot az ország űrprogramja is, mely – legalábbis részben – a saját gyártású rakéták előállításának tervét tűzte zászlajára, melyek hivatalosan többek közt azokat a műholdakat hivatottak majd felbocsátani, amik lehetővé teszik, hogy Brazília függetlenné válhasson az Egyesült Államok által üzemeltetett GPS rendszertől.²¹

Az Egyesült Államokból származó haditechnika mellőzése szinte minden téren megfigyelhető. A korábban Észak-Amerikában gyártott eszközöket a legtöbb ismert esetben más, általában nyugat-európai forrásból származó eszközökkel igyekeznek lecserélni, ügyelve arra, hogy lehetőleg a jövőben a termékek legyártása Brazíliában is megoldható legyen, így biztosítva az önellátásra való fokozatos áttérést a hadiipari termékek terén. Ehhez az ország meglehetősen jó ipari háttérrel rendelkezik, elég csak az elsősorban repülőgépek előállításával foglalkozó vállalatot, az Embraert példaként felhozni, mely a jövőben többek közt a világ számos államában hadrendbe állított C-130-as teherszállító gép konkurenciájának szánt modellel kíván megjelenni a piacon.²²

Magától értetődőnek tűnik a kérdés, milyen feladatot szánnak Brazíliavárosban ennek a – különösen regionális értelemben – figyelemre méltó haderőnek. A kérdést vizsgálva alapvetően három feladatkört határozhatunk meg, melyek viszonylag jól elkülöníthetők egymástól: az ország védelmét, szükség esetén a közrendvédelmi feladatok ellátását és a békeműveletekben való részvételt.

Az Amazonas-medence és a Tupi olajmezők védelme mint prioritás

Bár a legtöbb katonai stratégia természetesen az ország védelmét jelöli meg a haderő feladataként és semmiképp sem foglalna írásba a nemzetközi jogba ütköző agresszív szándékot, Brazília esetében elmondhatjuk, hogy a pacifizmus nem csupán az alkotmányban és

¹⁹ *The Military Balance 2011*. 348. o.

²⁰ Szigorúan nemzetközi jogi megközelítésből szemlélve az sem teljesen egyértelmű, hogy egy nukleáris meghajtással ellátott haditengerészeti eszköz, amely ugyanakkor nem hordoz nukleáris robbanófejet jogi értelemben beletartozik-e a nukleáris energia békés felhasználásának kategóriájába, amit az atomsorompó szerződés minden aláíró számára engedélyez.

²¹ *National Strategy of Defense*. 32. o.

²² „Brazil's defence industry booms”. *Defence Talk*, <http://www.defencetalk.com/brazils-defence-industry-booms-44322/> (letöltés ideje: 2012. szeptember 11.)

a védelmi stratégiában egyaránt hangoztatott érték, de egyben az ország érdeke is. Egy bármely szomszédjával szembeni agresszív fellépés diplomáciai téren ugyanis rengeteget ártana a dél-amerikai integrációban vezető szerepre törekvő ország számára azáltal, hogy alapot adna annak a fel-felbukkanó bizalmatlanságnak és félelemnek, melyet geostratégiai szempontból alárendelt szomszédai éreznek a kontinens közepén elterülő hatalmas országgal szemben.

Brazília hagyományosan békés külpolitikát folytat. Habár kettő kivételével az összes dél-amerikai országgal határos, nincs olyan szomszédos állam, ami ellen az elmúlt 140 évben hadat viselt volna. Nemzetközi fegyveres konfliktusban hadviselő félként pedig utoljára a második világháborúban vett részt. A szomszédai és közte fennálló viszonyt nem mérgezik sem területi követelések, sem etnikai konfliktusok, melyek egy a jövőben kifejlődő viszály magvát jelenthetnék.²³ Ezen felül nem tagja olyan kollektív védelmi szervezetnek, mely kötelezné őt egy jövőbeni konfliktusban való katonai szerepvállalásra, igaz ez egyben azt is jelenti, hogy saját védelmét is az önszegély elvére kell alapoznia.

Regionális szempontból Brazíliának számolnia kell azokkal a problémákkal, amelyeket szomszédai gyengesége, és egymással szembeni esetleges agressziói jelentenek,²⁴ noha az ország belesodródása ezekbe a konfliktusokba szinte kizártnak tekinthető.²⁵ Egy erősen vitatható realitású forgatókönyv szerint például az ország északi része könnyen felvonulási területté válna, amennyiben a Hugo Chávez vezette Venezuela rátámadna keleti szomszédjára, Guyanára.²⁶ Az előbbinél valamivel nagyobb realitása volt pár évvel ezelőtt, a két ország közötti kapcsolatok mélypontján egy Venezuela és az Egyesült Államok által támogatott Kolumbia között kialakuló konfliktusnak. Az utóbbi azzal vádolta Venezuela radikális baloldali vezetőjét, hogy támogatja²⁷ a Kolumbiában közel öt évtizede hol kisebb, hol nagyobb intenzitású gerillaháborút vívó marxista FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia) tevékenységét. Egy akárcsak korlátozott kiterjedésű fegyveres incidens esetén is szinte elkerülhetetlennek tűnik, hogy az egyik, vagy a másik fél oldalán küzdő reguláris, vagy irreguláris egységek át-átcsapva a határon, az Amazonas-medence sűrű őserdei növényzettel fedett vidékét használják visszavonulási területként, ahol lehetőségük nyílik csapataik pihentetésére.

²³ Oliver Stuenkel: „Strategic international threats surrounding Brazil”. *KAS International Reports*, 2010/10. 108. o. http://www.kas.de/wf/doc/kas_20670-544-2-30.pdf?100930131200 (letöltés ideje: 2012. február 4.)

²⁴ David R. Mares: *Latin America and the Illusion of Peace*. IISS Adelphi Paper, 2012. 12-63. o.

²⁵ Stuenkel: i. m. 107-108. o.

²⁶ U. o. 116. o.

²⁷ Gabriel Marcella: „War Without Border: The Colombia -Ecuador Crisis of 2008”. *Strategic Studies Institute*. Carlisle, 2008.17-18. o. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubid=891> (letöltés ideje: 2012. április 9.)

A veszély, amit a gerillák azon törekvése jelent, hogy olyan területen rejtőzzenek, ahol hatékony felderítésük és elpusztításuk szinte elkerülhetetlenné teszi a rejtekhelyül szolgáló ország szuverenitásának megsértését, természetesen nem csak államok közötti konfliktus idején, hanem a fegyveres felkelések során is fennáll. A perui Fényes Ösvény mellett, a kolumbiai FARC, és a szintén marxista nézeteket valló ELN (Ejército de Liberación Nacional) számít Dél-Amerika utolsó jelentős gerillaszervezeteinek. A tény ugyanakkor, hogy a kábítószer-termeléssel és kereskedelemmel foglalkozó szervezetek gyakorta együttműködnek a gerillákkal, vagy maguk is a gerillák módszereit alkalmazzák, tovább bonyolítva a problémát.²⁸ Az efféle tevékenységgel szembeni fellépést hivatottak segíteni azok a régió országai közötti kezdeményezések, melyek a gerillák és kábítószer-kereskedők elleni összehangolt nemzetközi együttműködést célozzák.²⁹

Nem az Amazonas vidéke az egyetlen terület, ahol a különféle illegális szervezetek tevékenysége a határokon átnyúló problémát jelent. Az ország Paraguyjal és Argentínával közös határterülete, az úgynevezett hármás határterület³⁰ régóta fel-felbukkan az elemzésekben, mint olyan régió, ahol a különböző illegális tevékenységeket folytató szervezetek viszonylag zavartalanul rejtőzhetnek el a hatóságok elől. A legmerészebbnek tűnő feltételezések közé tartozik, mely szerint a területen a libanoni síita terrorszervezet, a Hezbollah is tart fent bázist, vagy bázisokat, ahol a helyi libanoni diaszpóra támogatásával képzik harcosait.³¹

Amint az a fentiekből is kiderül, szomszédai felől belátható időn belül Brazíliát támadás nem, csak bosszantó incidensek fenyegethetik, ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a védelmi stratégia ne számolna az ország szuverenitásának – akár erőszakos – megsértésének szándékával. A hivatalos dokumentumokban az Amazonas medencét és a tengeri self-területen található újonnan felfedezett olajmezőket nevezik meg, mint olyan stratégiai fontosságú nyersanyagokban bővelkedő területeket, melyek védelmére a jövőben nagyobb hangsúlyt kell

²⁸ Colombia: Santos niega negociación con bandas criminales”. *Infolatam*, 2011. június 20. <http://www.infolatam.com/2011/06/20/colombia-santos-niega-negociacion-con-bandas-criminales/> (letöltés ideje: 2012. április 23.)

²⁹ J. Peter Meyer: *Brazil-U.S. Relations*. U. S. Congressional Research Service, 2011. 18. o. <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33456.pdf> (letöltés ideje: 2012. január 16.); „Colombia y Brasil buscan blindar la frontera contra el crimen”. *El Colombiano*, 2011. június 24. <http://www.elcolombiano.com/BancoConocimiento/C/colombia-y-brasil-dialogan-de-seguridad-en-la-frontera/colombia-y-brasil-dialogan-de-seguridad-en-la-frontera.asp?CodSeccion=211> (letöltés ideje: 2012. április 22.); „El Amazonas no será refugio de los delincuentes”. *El Espectador*, 2011. június 24. <http://www.elespectador.com/noticias/politica/articulo-279729-colombia-y-brasil-estrecharan-cooperacion-defensa>; Brands: i. m. 26. o.

³⁰ Az angol nyelvű szakirodalomban Tri Border Area.

³¹ Philip K. Abbott: „Terrorist Threat in the Tri-Border Area: Myth or Reality?” *Military Review*, (2004 szeptember-október) <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/abbott.pdf> (letöltés ideje: 2012. április 9.)

fektetni. Az Amazonas-medence esetében a brazil stratégiai gondolkodásban régóta megtalálható egyfajta lappangó félelem azzal kapcsolatban, hogy a háttérben meghúzódó nagyhatalmi-gazdasági érdekeket képviselve, esetleg nemzetközi szervezetek álcája mögé bújva,³² közelebből meg nem határozott hatalmak³³ - valójában elsősorban az Egyesült Államok – megpróbálják kivonni a területet a brazil kormány fennhatósága alól.³⁴

Hasonlóan féltékenyen tekintenek minden olyan tevékenységre, ami a Brazíliát olajimportáló országból önfenntartóvá, illetve a remények szerint a jövőben exportálóvá tevő olajmezők feletti szuverenitást fenyegetheti. Ennek megfelelően kellő gyanakvással figyelték Brazíliavárosban, amikor a Bush-adminisztráció a hivatalos magyarázat szerint elsősorban Hugo Chávez Venezuelája jelentette veszélyekre reagálva, 2008 júliusában reaktíválta a 4. flottát, melynek felelősségi körzete magában foglalja a dél-atlanti térséget is.³⁵ Részben erre reagálva hozták létre brazil kezdeményezésre a UNASUR (Unión de Naciones Suramericanas) keretében a Dél-Amerikai Védelmi Tanácsot, melynek feladata a tagországok védelempolitikájának összehangolása, elsősorban bizalomépítő mechanizmusok alkalmazásával.³⁶

Első ránézésre furcsának tűnhet, hogy egy több mint két évtizede demokratikus elvek alapján kormányzott, és stabil piacgazdasággal rendelkező országnak mi félnivalója lehet az Egyesült Államok katonai potenciáljától. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy Brazília egy olyan kontinensen szándékozik a jövőben vezető pozíciót betölteni, ahol az eredetileg az európai hatalmak terjeszkedést visszaszorítani hivatott Monroe-elv megfogalmazását követően szinte valamennyi országnak meg kellett tapasztalnia, hogy saját érdekszférájában az Egyesült Államok egészen a legutóbbi időkig fenntartotta az intervenció jogát azon államokkal szemben, amelyek szembe mentek érdekeivel. Mindezen túl nem növelte az Egyesült Államok szándékai iránti bizalmat a 2003-as iraki invázió sem, amit többek közt Brazília is élesen elítélt.³⁷

³² Pat Phelan - Rory Maxwell - Payenda Nazim: *Assess the influence of Brazil with its neighbours in terms of hard and soft power. Identify Brazil's national interests in terms of regional policy goals and a strategy to achieve them.* The Royal College of Defence Studies, 2009. <http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/39F62CE0-605C-4198-B4C0-6D17FDCBA973/0/csi09phelan.pdf> (letöltés ideje: 2011. augusztus 30.), a tanulmány a következő ENSZ bizottsági jelentésre hivatkozik: Report of the World Commission on Environment and Development: „Our Common Future”. <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>

³³ *National Strategy of Defense*, 26-27. o.

³⁴ Brands: i. m. 14. o.

³⁵ Jeffrey D. Maclay et. al.: *The Fourth Fleet, A Tool of Engagement in the Americas.* Center for Strategic and International Studies. 2009. 10. o. http://csis.org/files/media/isis/pubs/090218_maclay_fourthfleet_web.pdf (letöltés ideje: 2012. március 27.)

³⁶ Meyer: i. m. 12. o.

³⁷ Brands: i. m. 19. o.

Közrendvédelmi feladatok

Liddel Hart *Stratégiájának* utolsó oldalain sorra veszi azokat a történelmi példákat, amelyek bizonyítják, hogy a fegyveres ellenállási mozgalmak a kialakulásukhoz vezető konfliktusok lezárultát követően is hosszú időn keresztül éreztethetik bomlasztó hatásukat a társadalmakban.³⁸ Mint fogalmaz:

„Még rosszabb hatást gyakorolt a fiatal nemzedék egészére. Arra tanította őket, hogy a megszállókkal vívott harc örvén szálljanak szembe a hatóságokkal, és szegjék meg a civil erkölcs szabályait. A “törvényes rend” iránti megvető engedetlenség pedig tovább élt a megszállók távozása után is.”³⁹

Liddel Hart példáit színesíthetné napjaink Brazíliájának az esete, ahol az elharapózó városi erőszak kialakulásának az okai a korábbi katonai diktatúráig nyúlnak vissza. A diktatúra éveiben, a katonai vezetés köztörvényes bűnözőkként kezelve a politikai foglyokat és a vele szemben fegyveres úton fellépő felkelőket, utóbbiakat a köztörvényesekkel közös börtönökbe záratta.⁴⁰ Az itt kialakult személyes kapcsolatok eredményeként a börtönök lakói hamar birtokába kerültek annak a tudásnak, ami a felkelők harcai során halmozódott fel. Például így válhatott idővel Carlos Marighella munkája, *A városi gerillaharcos kis kézikönyve*⁴¹ is a bűnözők kedvelt olvasmányává.

A szervezett bűnöző csoportok azóta is hatékonyan alkalmazzák a tanultakat, az egymás ellen, illetve a rendőrséggel és a katonai egységekkel vívott harcaik során. A főbb szervezetek közül érdemes megemlíteni az elsőként létrejövő Comando Vermelhót (CV),⁴² mely a riói favelák drogkereskedelme és az egyéb illegális tevékenységek feletti ellenőrzés megkaparintásával tett szert óriási befolyásra, valamint a támogatásával létrejövő Primeiro Comando da Capital (PCC),⁴³ mely az előbbivel együttműködve Sao Paoloban teszi ugyanezt. Az említett két szervezeten belüli szakadások következtében több kisebb szervezet is létrejött,

³⁸ Liddel Hart - Henry Basil: *Stratégia*. Európa, 2002. 561-564. o.

³⁹ U. o. 562. o.

⁴⁰ Alvaro de Souza Pinheiro: *Irregular Warfare: Brazil's Fight Against Criminal Urban Guerrillas*. Joint Special Operations University, 2009. 5-6. p. http://jsou.socom.mil/JSOU%20Publications/JSOU09-8pinheiroBrazil_final.pdf (letöltés ideje: 2011. augusztus 30.)

⁴¹Rövid és lényegre törő művében Marighella pontos tanácsokkal látja el az államhatalommal szemben fegyverrel harcolókat, hogy milyen eszközök igénybevételével, hol és mi módon lehet a városi környezet adta lehetőségeket kihasználva olyan akciókat végrehajtani, melyek oly mértékben képesek lekötni és a városokban tartani az kormány erőit, hogy azoknak ne legyen kapacitásuk foglalkozni a közben vidéken kialakuló hagyományos gerilla csoportokkal. Carlos Marighella: *Minimanual of the Urban Guerrilla*, <http://www.marxists.org/archive/marighella-carlos/1969/06/minimanual-urban-guerrilla/index.htm> (letöltés ideje: 2012. április 15.)

⁴² Vörös Parancsnokság

⁴³ Első Fővárosi Parancsnokság

melyek folyamatosan rivalizálnak egymással.⁴⁴ Fő bevételi forrásuk a kábítószer-kereskedelem. Szerteágazó kapcsolataik vannak Kolumbia, Peru és Bolívia kábítószer-kereskedőivel, valamint a Surinamban és a Paraguayjal közös határszakaszon – különös tekintettel a hármashatárterületen – tevékenykedő csempészekkel.⁴⁵ Az együttműködés következtében a kokainért cserébe – különösen a CV emberei – fegyverekkel látják el a FARC gerilláit.⁴⁶ Tovább bonyolítja a képet Rio de Janeiro-ban a milíciák megjelenése, melyeket többnyire rendőrtisztek hoztak létre a drogkereskedők elűzése végett, hogy ezután maguk vigyék tovább az illegális üzleteket.⁴⁷

Az illegális tevékenységből származó összegek lehetővé teszik, hogy a bűnözők olyan összehangolt műveleteket hajtsanak végre, mint a 2006-ban, amikor a PCC-nek Sao Paulóban több száz összehangolt akció eredményeként sikerült megbénítania az ország legnagyobb városát, amelynek következtében több tucatnyian veszítették életüket, és több millió dolláros kár keletkezett.⁴⁸

A brazil kormánynak értelemszerűen alapvető érdeke, hogy sem a 2014-es futball világbajnokságot, sem pedig a 2016-os olimpiát ne zavarják meg ezekhez hasonló incidensek, ezért a jövőben várhatóan meg fognak szaporodni a 2010. decemberihez hasonló nagyszabású műveletek, melyekben egyszerre vesznek részt a rendőrség, a katonai rendőrség és a fegyveres erők alakulatai.⁴⁹ Az ország alkotmánya ugyanis lehetővé teszi a fegyveres erők bevetését a közrend helyreállítása érdekében, amennyiben az egyes államok saját erejükből képtelenek a kialakult krízisek kezelésére.⁵⁰

Bármennyire is meggyőzőnek tűnnek azonban azok a sikerek, amelyeket a fegyveres erők alakulatai érnek el a favelák megtisztítása során, hosszú távon koránt sem valószínű, hogy a volt stratégiai tervezésért felelős vezérkarifőnök-helyettes, Alvaro de Souza Pinheiro tábornok monográfiájában kifejtett álláspont, mely a fegyveres erők aktívabb szerepvállalását szorgalmazza a közrendvédelmi feladatok ellátása során megállja a helyét.⁵¹ Jorge Zaverucha tanulmányában megkérdőjelezi ezen műveletek hasznosságát, mivel úgy véli, hogy a fegyveres

⁴⁴ Pinheiro: i. m. 17-18. o.

⁴⁵ Pinheiro: i. m. 23. o.

⁴⁶ U. o. 18. o.

⁴⁷ Meyer: i. m. 26. o.

⁴⁸ Brands i. m. 36. o.

⁴⁹ „Brazil army to take up 'peacekeeping' in Rio slums”. *BBC News*, 2010 december 5. <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-11920645> (letöltés dátuma: 2012. április 28.)

⁵⁰ *Constitution of The Federative Republic of Brazil*. 2009. 58. o.

⁵¹ Pinheiro: i. m. 27-33. o.

erők minél nagyobb arányban vállalnak szerepet a polgári hatóságok feladatainak ellátásában, annál jobban erodálódik a civil kontroll elve.⁵²

További ellenérv, hogy a katonák bevonása esetén a korrupció jelentette veszéllyel is komolyan számolni kell.⁵³ Ahogy arra Zaverucha rámutat, vannak jelei annak, hogy a műveletekben részt vevő alakulatokba előbb-utóbb sikerül behatolnia a bűnszervezeteknek.⁵⁴ Márpedig egy olyan országban, amelynek a földrajzi adottságokból kifolyólag könnyen átjárható határai túloldalán a világ legjelentősebb kokaintermelő országai közül három is ott sorakozik, és ahol a tranziton kívül, a hatalmas hazai piac is gazdagítja a kábítószer-kereskedelemben érdekelt szervezeteket, a drog belátható időn belül nem lesz eltüntethető a hétköznapokból. Következésképp az elsősorban a drog-kereskedelemben érdekelt bűnszervezetek elleni harc során szinte lehetetlen olyan célokat kijelölni, amelyek elérése hosszú távon megváltoztatná a viszonyokat. A Pinheiro tábornok által említett példa, amikor a 2007-ben megrendezett Pánamerikai játékok idejére az eseménynek otthont adó Rio de Janeiróban 60%-kal csökkent a bűncselekmények száma, vagy egy békés körülmények között lezajló futball világbajnokság, illetve olimpia, amikor a nagyvárosokba özönlő turisták nyugalmát a lehető legkevésbé zavarják csak meg atrocitások, mind taktikai jellegű győzelmek.

Amíg a források és a piac adottak, és az illegális szerek belső kereslete is jelentős, addig a probléma létezni fog, sőt a bizonyos szereplők elleni túl agresszív fellépés, vagy az oszd meg és uralkodj elvének alkalmazása, könnyen kontra-produktívnak bizonyulhat, amennyiben a felszámolt, vagy meggyengített szervezet által hagyott vákuum betöltésére több kisebb egymással rivalizáló szervezet jön létre. A napjaink Mexikójában tapasztalható vérontások jól bizonyítják, hogy a vezető szerep betöltésére képtelen, da azért folyamatosan küzdelmet vívó bűnözői csoportok közötti rivalizálás milyen mértékben áthatja alá egy ország biztonságát.⁵⁵

A rend fenntartásáért küzdő erőknek tehát hosszútávú és folyamatos harcra kell felkészülniük, mely során a cél sajnos nem lehet több, mint a bűnszervezetek tevékenységének elviselhető szintre történő mérséklése. Ilyen körülmények közt a fegyveres erők bevonása hosszú távon szinte elkerülhetetlenné teszi, hogy a korrupció megjelenjen soraikban, ami

⁵² Egy olyan országban pedig, ahol még sokakban elevenen élnek a katonai diktatúra emlékei, és ahol a kegyetlenkedésekkel kapcsolatos elszámoltatás kérdése folyamatos témája a napi politikának, továbbá ahol a védelmi minisztérium működésével kapcsolatos anomáliák jól mutatják, hogy a rendszer egyelőre korántsem tökéletes, ez semmiképpen sem elhanyagolható érv. Jorge Zaverucha: *Brazilian Army performing the role of police: The emblematic case of Morro da Providência*. Armed Forces and Society: New challenges and environments. Centro de Estudios e Investigaciones Militares, 2009. 57-68. o.

⁵³ U. o. 4. o.

⁵⁴ Zaverucha: i. m. 62-63. o.

viszont már komoly politikai kockázatot is jelent. Nem vitatva ugyanakkor, hogy a katonák – részben a missziós tapasztalatoknak köszönhetően – esetenként hatékonyabban tudják felvenni a harcot a jól felfegyverzett, és a favelák szűk sikátorai jelentette előnyöket maximálisan kihasználó bandákkal szemben. A rendőrség és a katonai rendőrség tagjaival ellentétben a katonáknak kívülállókként kevesebb személyes kötődésük van a műveleti területen élőkhez, ami szintén komoly előny is lehet. Ennek ellenére valószínűleg hosszútávon hatásosabb lenne, ha a katonák inkább egy jobban felszerelt és megfizetett, valamint a korrupció által kevésbé fertőzött katonai rendőrséget készítenének fel a katonai eszközöket és eljárásokat is igénylő rendvédelmi feladatok ellátására. Bevetésükre pedig tényleg csak a legkritikusabb helyzetek kezelésekor kerülne sor.

Brazília szerepvállalása az ENSZ békeműveleteiben

Brazília 2012. márciusi adatok alapján, 2447 fegyveres személlyel vesz részt az ENSZ nyolc békefenntartó missziójában. A brazil egyenruhások legnagyobb számban a haiti és a libanoni misszióban szolgálnak, az előbbiben 2134 fővel (2 fő rendőr), valamint a Libanonban állomásozó haditengerészeti kontingensben 253 fővel.⁵⁶

A haiti misszió, melynek katonai komponense brazil irányítás alatt áll, komoly változást jelentett a békeműveletek brazíliai megítélését illetően. A hatvanas évek végétől, a katonai diktatúra éveiben a döntéshozók közt elterjedt a nézet, mely a multilaterális szerződéseket és a nemzetközi szervezeteket a nagyhatalmak eszközeinek tekintette, ezért Brazília a be nem avatkozás elvét követve távol tartotta magát az ENSZ békemisszióitól.⁵⁷ A demokratikus átmenet követően a vezetés már más szemmel néz a nemzetközi rendszerre, és fokozatosan nőtt az ország szerepvállalása a területen. Az egykoron szintén portugál gyarmat Angolában az 1995-től 1997-ig tartó UNAVEM III misszióban több mint 1000 fős brazil kontingens vett részt.⁵⁸

⁵⁵ Vanda Felbab-Brown: *The Violent Drug Market in Mexico and Lessons from Colombia*. Brookings, 2009. 5-6. o. http://www.brookings.edu/~media/Files/rc/papers/2009/03_mexico_drug_market_felbabbrown/03_mexico_drug_market_felbabbrown.pdf (letöltés ideje: 2011. február 20.)

⁵⁶ „UN Mission's Summary detailed by Country”. 4-5. o. http://www.un.org/en/peacekeeping/contributors/2012/March12_3.pdf (letöltés ideje: 2012. április 15.)

⁵⁷ Fernando Cavalcante: Rendering peacekeeping instrumental? The Brazilian approach to United Nations peacekeeping during the Lula da Silva years (2003-2010). *Revista Brasileira de Política Internacional*, 2010. 147-148. o. <http://www.scielo.br/pdf/rbpi/v53n2/08.pdf> (letöltés ideje: 2012. április 3.)

⁵⁸ Juliana de Paula Bigatão: *Brazil and the United Nations Peacekeeping Operations: the case of Haiti*. Armed Forces and society: New challenges and environments. Centro de Estudios e Investigaciones Militares - CESIM - Chilean Army. 2009. 477. o. <http://www.cesim.cl/Publicaciones/Libros/Libro%20Fuerzas%20Armadas%20y%20Sociedad.pdf> (letöltés ideje: 2011. augusztus 30.)

Három olyan területet lehet említeni, ahol az ország számíthat a missziókban való részvételből fakadó előnyökre. Ezek az ország külpolitikai törekvései, a fegyveres erők tapasztalatainak növelése, valamint részben ezzel összefüggésben a fegyveres erők feletti hatékonyabb civil kontroll.

Brazília, mint az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagságára pályázó állam, ami igyekszik egyre aktívabb szerepvállalással megjelenni a nemzetközi közvélemény előtt, ezzel is alátámasztva, hogy rendelkezik azokkal a képességekkel és erőforrásokkal, amelyek az áhított pozíció betöltésére alkalmassá teszik. Ennek megfelelően az ENSZ misszióiban való részvétel egyfelől aktívabb jelenlétet biztosít az ország számára a nemzetközi közvélemény előtt, valamint számos diplomáciai lehetőséget rejt a missziók során kialakuló kapcsolatoknak köszönhetően, másfelől a brazil vezetés egyben egy olyan eszközt is láthat benne, ami hozzásegítheti az országot, hogy a világszervezet reformját belülről, annak aktív tagjaként próbálja kiharcolni.⁵⁹

A fegyveres erők maguk is profitálhatnak a missziók során gyűjtött tapasztalatokból, olyan képességekre téve szert, melyeket az ország védelme során is hasznosíthatnak. Az olyan tapasztalatok, mint amilyeneket a haiti misszióban a főváros nyomornegyedeiben végrehajtott közbiztonsági feladatok jelentettek,⁶⁰ melyek során a katonára hárult a járőrözés, valamint az itt tevékenykedő bűnözői csoportok elleni fellépés, hasznossá válhatnak akkor, amikor a fegyveres erőknek kell fenntartaniuk a rendet a Brazília nagyvárosainak faveláiban. Mindez fordítva is igaz: az otthon rendfenntartó feladatokat is ellátó brazil fegyveres erők alkalmasint könnyebben és otthonosabban mozognak azokban a békeműveletekben, ahol hasonló feladatokat kell ellátniuk.⁶¹

Végül egyes elméletek szerint a békeműveletekben való részvétel növelheti a civil kontroll hatékonyságát, amennyiben a műveletekben résztvevő fegyveres erők a civil lakosság figyelmét a fegyveres erőkre tereli, továbbá szerencsés esetben segíti új, demokratikus mintákon alapuló modernizációjukat.⁶²

A jelek szerint Brazília hamarosan megkezdi csapatai kivonását Haitiről, összhangban az ENSZ csapatok számának tervezett csökkentésével, noha Celso Amorim még külügyminiszterként hangsúlyozta, nincs konkrét dátum meghatározva a teljes kivonulást

⁵⁹ Cavalcante: i. m. 145-146. , Brands: i. m. 8. o.

⁶⁰ Bigatão: i. m. 480-482. o.

⁶¹ „Brazil and peacekeeping: Policy, not altruism”. *The Economist*, 2010 szeptember 23., <http://www.economist.com/node/17095626> (letöltés ideje: 2012 április 15.)

⁶² McKenzie, Michael Ben: *Evolution of Brazilian Civil-Military Relations: From Pacted Transition to Lula's Foreign Policy Tool*. (diplomamunka). Naval Postgraduate School, Monterey, 2011. 6. o.

illetően, és nem fogják azt elkapkodni.⁶³ Ugyanakkor jól mutatja Brazília növekvő szándékát a békeműveletekben való részvételre, hogy az ország nem olyan rég átvette az ENSZ libanoni missziójának haditengerészeti komponensének vezetését. Figyelembe véve, az ország külpolitikájának az afrikai régió iránt tanúsított érdeklődését, valamint az országnak a térséghez fűződő érdekeltségeit,⁶⁴ nem kizárt, hogy a jövőben egyre több a brazil fegyveres erők egyenruháját viselő kéksisakossal találkozhatunk Fekete-Afrika válságövezeteiben is.

Összegzés

Brazília minden valószínűség szerint, ahogy korábban, úgy a jövőben sem fogja katonai erejét szomszédai ellen felhasználni. Amellett, hogy a brazil külpolitika határozottan elutasítja az erő alkalmazását, és kiáll a be nem avatkozás, valamint a konfliktusok tárgyalásos úton történő rendezésének elve mellett, feltörekvő hatalomként nem érdeke, hogy egy bármelyik szomszédja ellen irányuló intervencióval maga ellen fordítsa potenciális regionális szövetségeseit, vagy ami számára még veszélyesebb, okot adjon az Egyesült Államoknak a vele szembeni erőszakos fellépésre.

Mindemellett a brazil külpolitika igényt tart a fegyveres erők szolgálataira az ENSZ égisze alatt zajló nemzetközi békefenntartó műveletek során. A tengerészet megfelelő erőkitvétési képességgel rendelkezik ahhoz, hogy önállóan részt tudjon venni ezekben a műveletekben, a szárazföldi erők pedig a belföldi rendfenntartó műveletek során szerzett tapasztalataikat kamatoztatni tudják a missziók során, ahol az erő alkalmazás szükséges mértékének meghatározása különösen fontos. Az ENSZ BT állandó tagságára pályázó Brazília alighanem egyre fontosabb szerepet fog vállalni a világszervezet békefenntartó misszióiban.

Végül a 2014-es futball világbajnokság, illetve a 2016-ban Rióban megrendezendő olimpiai játékok közeledtével valószínűleg egyre nagyobb szerep fog hárulni a hadsereg alakulataira a közrendvédelmi feladatok ellátásában is. Az ehhez szükséges tapasztalatokkal és képességekkel a fegyveres erők alakulatai rendelkeznek és a tapasztalatok azt mutatják,

⁶³ „Brazil plans Haiti peacekeeping withdrawal, says Amorim”. *BBC News*, 2011. szeptember 6., <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-14812500> (letöltés ideje: 2012. április 15.)

⁶⁴ Solti Ágnes: „Hogyan hódítsuk meg Afrikát?” *Kitekintő*, http://kitekinto.hu/latin-amerika/2010/08/19/hogyan_hoditsuk_meg_afrikat/ (letöltés ideje: 2012. április 25.)

bevetésük hatékony eszköznek bizonyul a bűnszervezetekkel szembeni harcban. Ennek ellenére alkalmazásuk hosszú távon aggályosnak bizonyulhat.